

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ*

Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини стосовно рішення у справі «Гсел проти Швейцарії» («Gsell v. Switzerland»)

Реферативний переклад

Ключовий висновок: рішення про відмову журналісту у присутності на Світовому економічному форумі не мало під собою юридичних підстав.

У рішенні, ухваленому 8 жовтня 2009 року у справі «Гсел проти Швейцарії», Європейський суд з прав людини (далі — Суд) постановив, що

— було порушено ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) (свобода вираження поглядів).

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити заявнику 1026 євро як відшкодування матеріальної шкоди та 7000 євро на відшкодування судових витрат.

Обставини справи

Заявник, п. Маріо Гсел, є громадянином Швейцарії, народився 1958 року і проживає у м. Кальтенбах (Kaltenbach). Він працює журналістом для видання «Гастро-новини» (журнал з питань харчування). Узимку 2001 року заявник отримав завдання написати статтю для Світового економічного форуму у Давосі (далі — Форум), який проходив саме у цей час. Тема стосувалася впливу демонстрацій на функціонування місцевих ресторанів та готелів.

27 січня 2001 року п. Гсел прямував на Форум, а точніше на «Громадське око

у Давосі» — захід, організований антиглобалістськими організаціями. Поліція затримала автобус на в'їзді та перевірила у пасажирів посвідчення особи. Попри те, що п. Гсел показав поліції своє посвідчення журналіста, йому не дозволили потрапити у Давос на тій підставі, що він міг взяти участь у несанкціонованій демонстрації та можливих заворушеннях.

У лютому 2001 року заявник звернувся зі скаргою до уряду кантону Гробюнден (Graubunden), але її визнали неприйнятною, оскільки строк подання вичерпався. Попри це уряд висловився щодо суті звернення, дійшовши висновку, зокрема, про те, що застосування так званого поліційного застереження, передбаченого Федеральною Конституцією для вирішення «надзвичайних ситуацій» на випадок відсутності інших юридичних засобів відвернення «очевидної та дійсної загрози», не було непропорційним. Цей висновок обґрунтовувався тим, що громадська безпека була під загрозою та серед усього загалу громадян не було можливості вирізати потенційно небезпечних осіб.

7 липня 2004 року Федеральний суд відмовив п. Гселу у задоволенні двох його заяв публічного оскарження. Стосовно ст. 6 Конвенції, на порушення якої скаржився заявник, цей суд вирішив, що внаслідок відмови у присутності на Форумі ані його професійна репутація як журналіста, ані виконання ним своїх обов'язків не зазнали негативного впливу. У відповідь на твердження п. Гсела про порушення ст. 10 Конвенції Федеральний суд зазначив, що уряд кантону був уповноважений на застосування загального поліційного застереження, оскільки колишні анти-

* Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання комюніке Секретаря суду здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПРН України П. М. Рабіновичем, М. Ю. Пришляк, Т. І. Дудаш, О. О. Шарван, Т. Т. Полянським.

глобалістські заходи на Форумі давали підстави вважати, що організація «Громадського ока у Давосі» може створити надзвичайну ситуацію, котра несе реальну небезпеку і яку, вочевидь, не просто розпізнати чи передбачити.

Зміст рішення Суду

Спираючись на ст. 10 Конвенції, п. Гсел скаржився на те, що йому завадили потрапити на Форум. Також заявник стверджував про порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції, оскільки його справа не була вирішена «судом» у значенні ч. 1 ст. 6 Конвенції, а провадження, котре мало місце, було надмірно тривалим.

Суд визнав, що захід, який був застосований до заявника, становив втручання у право п. Гсела на свободу вираження поглядів, адже він прямував у Давос задля написання статті.

Влада вдалася до застосування загального поліцейного застереження, передбаченого Федеральною Конституцією, оскільки не було чітких правових підстав, аби завадити заявнику потрапити на Форум.

Відповідно до практики Федерального суду, згадане застереження не може застосовуватися органами влади у передбачуваних та повторюваних (типових) випадках, а тільки у «надзвичайних ситуаціях», аби відвернути «очевидну та реальну загрозу». Попри те, що Суд раніше визнавав труднощі компетентних органів у здійсненні точної оцінки ризиків під час проведення Форуму, він не погодився з тим, що не можна було передбачити масштаб демонстрацій, зважаючи, зокрема, на щорічний досвід та офіційні звіти про безпеку під час проведення цього заходу. Відтак обставини проведення Форуму у 2001 році можна було вважати передбачуваними та типовими. Більше того, відповідно до судової практики Федерального суду

заходи щодо обмеження свободи зборів мають застосовуватися тільки до осіб, котрі ініціюють заворушення. А це аж ніяк не стосувалося п. Гсела.

Отже, компетентні органи не мали повноважень вдаватися до застосування поліцейного застереження для того, щоб не дозволити заявнику потрапити на Форум. Відтак, втручання у свободу вираження поглядів не було передбачено законом, а тому порушувало ст. 10 Конвенції.

У відповідь на скарги заявника стосовно порушення його права на доступ до суду Суд відзначив ретельний підхід Федерального суду до обґрунтування своєї позиції у рішенні від 7 липня 2004 року. Також Суд звернув увагу на змагальність процедури у згаданому суді та дотримання принципу рівності процесуальних засобів для сторін. Щодо аргументу про те, що Федеральний суд володів обмеженими повноваженнями для оцінки фактів у вирішенні заяв публічного оскарження, Суд вказав на те, що у цій справі факти не були предметом спору між сторонами, а тому зазначена обставина не могла порушити право п. Гсела на доступ до суду. Отже, Суд дійшов висновку, що скарга п. Гсела є недостатньо обґрунтованою і тому не підлягає задоволенню.

Скарга заявника щодо надмірної тривалості провадження не відповідає вимозі вичерпання національних засобів захисту, адже заявник не згадав про неї у жодному зверненні до внутрішньодержавних органів. Тому ця скарга була відхилена за недостатньою обґрунтованістю. Зрештою Суд зауважив, що загальна тривалість провадження, яка становила майже три з половиною роки, зважаючи на обставини справи та на чотири рівні юрисдикції, не була надмірною з огляду на цілі ч. 1 ст. 6 Конвенції.

**Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини
стосовно рішення у справі «Паско проти Росії»
(«Pasko v. Russia»)**

Реферативний переклад

Ключовий висновок: не є непропорційним засудження військового журналіста за зраду.

У рішенні, ухваленому 22 жовтня 2009 року у справі «Паско проти Росії», Європейський суд з прав людини (далі — Суд) постановив, що

– не було порушення ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) (свобода вираження поглядів).

Обставини справи

Заявник, п. Григорій Паско, є громадянином Росії, народився 1962 року і мешкає у м. Владивостоці (Росія). Під час подій у справі він був морським офіцером та працював військовим журналістом у газеті Тихоокеанського флоту Росії «Бойова вахта».

Сторони у справі не дійшли спільної думки стосовно факту обмінів, що відбувалися між заявником та двома японськими журналістами упродовж 1996 та 1997 років. Пан Паско стверджував, що він працював як нештатний журналіст для одного з японських телевізійних каналів та газети і надавав їм відкриті для загального доступу інформацію з відеосупроводом. Натомість російські органи влади зазначають, що п. Паска попросили надати допомогу двом японським журналістам під час їхніх відвідин двох військових частин та розповісти їм про зміст діяльності газети «Бойова вахта». Усі наступні контакти з цими журналістами були здійснені заявником за власним бажанням, до того ж п. Паско не доповів про них своєму керівництву.

У листопаді 1997 року було проведено обшук п. Паска в аеропорту м. Владивосток, звідки він відлітав до Японії. Тоді ж у заявника було конфісковано низку газет, посилаючись на те, що вони містять таємну інформацію. Невдовзі після цього проти п. Паска було порушено кримінальну справу, а 20 листопада 1997 року після його повернення

з Японії він був заарештований. Того ж місяця йому було висунуто звинувачення у зраді через шпіонаж, який, як стверджувалося, мав місце 11 вересня 1997 року — у день, коли заявник зібрав таємну інформацію з метою її передачі іноземним громадянам. У грудні 2001 року його було визнано винним та Військовим трибуналом Тихоокеанського флоту було засуджено до позбавлення волі строком на 4 роки. Верховний Суд РФ у рішенні, ухваленому в червні 2002 року, не задовольнив апеляційну скаргу заявника, підтримавши обвинувальний вирок нижчої судової інстанції. Пан Паско звернувся по перегляд вироку у порядку нагляду, однак йому було відмовлено. У січні 2003 року заявника було звільнено на поруки.

Конституція Російської Федерації 1993 року містила вимогу про те, що інформація, котра становить державну таємницю, має бути визначена федеральним законом. Закон РФ «Про державну таємницю» було ухвалено у 1993 році. Цей акт містив перелік інформації, яка могла бути класифікована як державна таємниця, однак він не вказував конкретно, що це за інформація. У 1995 році Президент Російської Федерації видав указ, у якому чітко визначався перелік інформації, яка становить державну таємницю.

Зміст рішення Суду

Спираючись на ст. 7 та ст. 10 Конвенції, п. Паско скаржився на те, що закон про кримінальну відповідальність було застосовано до нього ретроактивно (тобто зі зворотною юридичною силою). До того ж, на думку заявника, висунуте проти нього звинувачення було надто широким за змістом, політично зумовленим і насправді було репресією за його критичні публікації.

Суд дійшов висновку, що ключовим аспектом справи були скарги заявника на порушення ст. 10 Конвенції, нато-

мість його покликання на ст. 7 Конвенції ґрунтувалися на тих самих фактах, що були викладені у зв'язку зі ст. 10 Конвенції. Тому Суд вирішив розглянути скаргу п. Паска лише в частині, що стосувалася ст. 10 Конвенції.

Суд передусім відзначив, що обидва нормативні акти, застосовані у справі заявника (Закон РФ «Про державну таємницю» від 1993 року, в якому містився перелік інформації, що могла бути класифікована як таємна, та Указ Президента РФ від 1995 року, який чітко визначав ті види інформації, що становили державну таємницю), були чинними на час подій у справі та загальнодоступними, а відтак надавали п. Паску можливість передбачити наслідки своїх дій. Хоча зміни до Закону «Про державну таємницю» були внесені 8 жовтня 1997 року (вони забезпечували відповідність цього закону Конституції РФ щодо точного визначення переліку таємної інформації), Суд звернув увагу на те, що національні суди застосували для притягнення заявника до кримінальної відповідальності не сам закон, а закон у поєднанні із зазначеним указом Президента РФ. У зв'язку з цим Суд відзначив, що судові рішення не були ані свавільними, ані безпідставними. Тому Суд дійшов висновку, що обидва згадані акти становили достатню законну підставу для засудження заявника. Більше того, Суд звернув особливу увагу на те, що у матеріалах справи день 11 вересня 1997 року значиться як день збору п. Паском інформації, а день 20 листопада 1997 року є днем його арешту. З огляду на це, Суд наголосив на триваючому характері правопорушення. Відтак, Суд дійшов висновку, що наприкінці вчинення заявником правопорушення згадані зміни до закону вже набули чинності

(обидві сторони, безумовно, погодилися стосовно того, що ці зміни, внесені 8 жовтня 1997 року, були належною та достатньою підставою для притягнення до юридичної відповідальності).

Крім цього, Суд відзначив, що п. Паско, як військовослужбовець у званні офіцера, був пов'язаний обов'язком зважувати все, що стосувалося виконання його професійних завдань. Національні суди ретельно оцінили усі аргументи заявника. Вони ґрунтували свої висновки на доказах, зокрема на записах розмови п. Паска з громадянином Японії стосовно відповідної інформації. Суди встановили, що п. Паско зібрав та зберігав з метою передачі іноземним громадянам інформацію військового значення, яка визначалася як таємна та могла заподіяти значної шкоди національній безпеці. І, зрештою, Суд підкреслив те, що заявника було засуджено за зраду не як журналіста, а як офіцера Збройних сил.

У матеріалах справи не було нічого такого, що підтверджувало би міркування п. Паска про те, що звинувачення проти нього були надміру широкими, політично зумовленими та насправді були відплатою за його публікації. Навпаки, рішення національних судів були добре аргументовані та ґрунтувалися на достатніх доказах.

Отож, Суд визнав, що національні суди досягли належного балансу (пропорційності) між ціллю гарантування національної безпеки та засобами, використаними державою для цього. Такими засобами було засудження заявника та призначення йому покарання, яке, втім, виявилось м'яким і значно нижчим від мінімальної межі, встановленої законом. Отож, Суд постановив, що не було порушення ст. 10 Конвенції.

**Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини
стосовно рішення у справі «Порубова проти Росії»,
«Романенко та інші проти Росії»
(«*Porubova v. Russia*», «*Romanenko and Others v. Russia*»)**

Реферативний переклад

Ключовий висновок: покарання журналістів за критику використання державних ресурсів було несправедливим.

У рішеннях, ухвалених 8 жовтня 2009 року, у справах «Порубова проти Росії» і «Романенко та інші проти Росії», Європейський суд з прав людини (далі — Суд) постановив, що:

– мало місце порушення ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) (свобода вираження поглядів) в обох справах;

– не було порушено ч. 1 ст. 6 Конвенції (право на справедливий суд) у справі «Порубова проти Росії».

У зв'язку з тим, що заявники не звернулися із заявою про справедливу сатисфакцію, Суд не призначив їм ніякого відшкодування.

Обставини справ

Заявниця у першій справі, п. Яна Порубова, є громадянкою Росії, проживає у м. Єкатеринбурзі. Під час подій у справі вона була головним редактором газети «Д.С.П.». Заявниками у другій справі є троє громадян Росії — п. Тетяна Романенко, п. Ірина Гребнева та п. Владімір Трубіцин, котрі мешкають у м. Владивостоці та м. Арсенєві і є засновниками тижневої газети «Арсенєвські вісті».

У 2001 році п. Парубова опублікувала статтю, в якій звинуватила В. та К. — двох державних службовців Свердловської області — у неналежному використанні державних коштів. Вона також зазначила, що їх поєднує гомосексуальний зв'язок. Тоді ці службовці звернулися до прокуратури, вимагаючи порушити проти заявників кримінальну справу за наклеп та образу. Суди, проігнорувавши обвинувачення службовців у вчиненні розтрата, визнали, що відповідні статті зашкодили репутації В. та

К. як політикам та державним службовцям. У результаті закритого судового розгляду справи (зумовленого захистом приватних аспектів життя В. та К. від публічного розголошу) п. Порубову було визнано винною та засуджено до виправно-трудових робіт строком на півтора року. Втім внаслідок амністії її було звільнено від відбування покарання.

У січні та квітні 2002 року заявники у другій справі опублікували дві статті, в яких викривали незаконне витрачання державних ресурсів у Приморському краї. Зокрема, йшлося про неофіційний продаж деревини китайським компаніям, у яких бізнес «пішов вгору» саме після того, як місцеве управління судової адміністрації придбало квоту на купівлю деревини. Джерелом такої інформації був відкритий лист, адресований представнику Президента РФ у регіоні та підписаний сімнадцятьма державними та місцевими службовцями, приватними підприємцями, а також начальником місцевого відділу міліції та старшим податковим інспектором.

Після цих публікацій проти заявників було відкрито дві справи: за позовом місцевого управління судової адміністрації (далі — управління) та за позовом його керівника п. Шульги. У червні 2002 року місцеві суди задовольнили позов п. Шульги і зобов'язали кожного з відповідачів сплатити позивачу по 10 000 рублів на компенсацію моральної шкоди. У жовтні 2002 року суди також задовольнили вимоги управління та зобов'язали кожного із заявників сплатити як компенсацію ще по 15 000 рублів. В обох справах суд визнав, що заявники поширили інформацію без перевірки того, чи була вона правдивою, чи ні.

Зміст рішення Суду

Спираючись на ст. 10 Конвенції, заявники скаржилися на те, що судові рі-

шення порушували їх право на свободу вираження поглядів. Пані Порубова також зазначала про порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції, оскільки судовий розгляд її справи не був відкритий.

Передусім Суд зауважив, що відповідні статті стосувалися розподілу та використання державних ресурсів. Суд визнав, що ці питання були предметом справедливого громадського занепокоєння. Заявники, будучи журналістами, мали право про них інформувати. Хоча у справі п. Порубової звинувачення, висунуті проти неї, стосувалися викриття можливого гомосексуального зв'язку між В. та К., Суд дійшов висновку про те, що головний наголос у її статтях робився не на приватному житті цих службовців, а на використанні ними грошей платників податків для здійснення сумнівних фінансових операцій. Їхній же приватний зв'язок згадувався задля того, аби надати подіям барвистого відтінку та пояснити те, чому схема була вибудована таким чином, що головному вигоду мав отримати К.

Суд відзначив, що у першій справі предметом допитливої журналістської уваги були професійні політики, а у другій справі — державний орган і його службовці, котрі діяли в ролі офіційних посадових осіб. Суд нагадав, що межі допустимої критики щодо цієї категорії осіб є ширшими, аніж щодо приватних осіб.

Суд зауважив, що у справі п. Романенка заявники не були джерелом інформації про неправомірні справи з лісоматеріалом. До того ж не виникало питання про те, що вони спотворили

чи якимсь чином змінили зміст листа. Передрукувавши цей офіційний, неконфіденційний документ, заявники діяли з добрими намірами. Суд також звернув увагу на те, що у справі не оспорювалися факти, котрі були описані у листі, зокрема факт отримання управлінням незвично великої квоти на купівлю деревини або факт неліцензованого функціонування оптових торговельних компаній, що придбавали ліс.

Крім цього, Суд був вражений тим, що у справі п. Порубової компетентні органи, прокуратура, суди не оцінили правдивість твердження про існування гомосексуального зв'язку між В. та К. Жодного висновку щодо цього не було зроблено.

Зважаючи на суворість покарання (призначення виправних робіт у першій справі та покладення на кожного заявника обов'язку сплатити позивачам компенсацію у розмірі чотирьох місячних заробітних плат у другій), Суд визнав, що національні суди не навели належних та достатніх підстав, аби виправдати втручання у свободу вираження поглядів ані у першій, ані у другій справі. Тому це втручання не було «необхідним у демократичному суспільстві». Відтак Суд одностайно постановив, що було порушено ст. 10 Конвенції.

У справі п. Порубової Суд погодився з тим, що недопущення преси та громадськості до судового розгляду було необхідним для захисту порушеної поваги до приватного життя сторін. Тому рішення про закритий розгляд справи не було свавільним чи необґрунтованим. Отож, Суд постановив, що порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції не було.

**Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини
стосовно рішення у справі «З.Н.С. проти Туреччини»
(«Z.N.S. v. Turkey»)**

Реферативний переклад

Ключовий висновок: іранська біженка, яка прийняла християнство, може бути піддана утискам, якщо її депортують на батьківщину.

У рішенні, ухваленому 19 січня 2010 року у справі «Z.N.S. проти Туреччини», Європейський суд з прав людини (далі — Суд) постановив, що:

– депортація заявниці може призвести до порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) (заборона нелюдського чи такого, що порушує гідність, поводження);

– мало місце порушення ч. 1 та ч. 4 ст. 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)¹.

Відповідно до ст. 41 Конвенції, Суд присудив заявниці 20 000 євро як компенсацію моральної шкоди.

Обставини справи

Заявниця, З.Н.С., 1967 р. н., є громадянкою Ірану. В лютому 2005 року вона незаконно в'їхала на територію Туреччини і зараз утримується у Центрі прийому та поселення іноземців у м. Киркларелі (далі — Центр). У Туреччині заявниця зацікавилась християнством і прийняла протестантизм. У травні 2008 року п. З.Н.С. була заарештована за підозрою у порушенні візових вимог та у підробленні офіційних документів і була доставлена до відділу у справах іноземців штаб-квартири поліції м. Стамбула для подальшої депортації з Туреччини.

Пані З.Н.С. невпинно вимагала свого звільнення та надання їй дозволу тимчасового перебування у Туреччині на час очікування результату розгляду її заяви про надання статусу біженця Верховним комісаром ООН у справах біженців. При цьому заявниця стверджувала, що

в Ірані вона була в опозиції до Уряду, внаслідок чого вона та її сім'я зазнавали утисків. У червні 2008 року п. З.Н.С. було переведено до Центру, а в липні цього ж року їй повідомили, що розгляд її справи в Туреччині було відкладено до того часу, поки її скарга розглядатиметься Судом. У грудні 2008 року заявниці та її сину рішенням Верховного комісара ООН у справах біженців було надано статус біженців на підставі релігійних переконань. Скаргу п. З.Н.С. на рішення про відмову у звільненні, яку вона подала до адміністративного суду після отримання статусу біженця, було ним відхилено. У червні 2009 року оскаржене нею до регіонального суду рішення цього адміністративного суду було залишено в силі.

Зміст рішення Суду

Посилаючись на ст. 2 (право на життя) та ст. 3 Конвенції, заявниця скаржилась на те, що її депортація до Ірану, могла би створити для неї реальний ризик смерті чи неналежного ставлення. Посилаючись на ч. 1 ст. 3 та ч. 4 ст. 5 Конвенції, вона також скаржилась на те, що її ув'язнення було жакливим, а умови, в яких вона утримувалась, — неналежними.

Суд вирішив дослідити першу частину скарги виключно на підставі ст. 3 Конвенції. Суд відзначив, що уповноважені державні органи вирішили питання про депортацію заявниці, не розглянувши її заяви, у котрій наводились причини того, чому вона не хоче повертатися до Ірану, а також пояснювалось, що вона приїхала в Туреччину з метою звернутися з відповідною заявою до Верховного комісара ООН у справах біженців. Більше того, уповноважені державні органи Туреччини відклали розгляд її справи до часу прийняття рішення Судом. З огляду на це Суд не був упевнений у тому, що ці органи влади провели належну оцінку обґрунтованості заяви заявниці

¹ Рішення стане остаточним відповідно до вимог ч. 2 ст. 44 Конвенції, оскільки воно може бути предметом перегляду. (Прим. перекладачів)

про можливе погане поводження з нею в Ірані.

Суд також зазначив, що Верховний комісар ООН у справах біженців під час співбесіди із п. З.Н.С., маючи можливість перевірити обґрунтованість її побоювань та правдоподібність наведених нею аргументів, у результаті дійшов висновку, що заявниці загрозувало переслідування в Ірані. Тому Суд вирішив, що побоювання п. З.Н.С. бути підданою нелюдському поводженню з огляду на її релігійні переконання, в разі видворення до країни її походження, було обґрунтованим.

В іншій справі проти Туреччини Суд уже досліджував скаргу щодо поміщення затриманих осіб у Центрі. Зокрема, через відсутність чітких правових норм в законодавстві цієї країни стосовно встановлення і продовження строку затримання, а також беручи до уваги депортацію та визначення часових меж затримання, Суд вирішив, що воно — з огляду на цілі ст. 5 Конвенції — становить обмеження свободи і є неправомірним. У справі заявниці Суд не віднайшов жодних обґрунтованих причин, аби відійти від наведених у попередній справі висновків, які констатують порушення ч. 1 ст. 5 Конвенції.

Суд зазначив, що позов п. З.Н.С. про скасування рішення з відмовою в її звільненні був залишений без задоволення, а наступна апеляція відхилена. Попередній розгляд справи в адміністративних судах тривав 2 місяці і 10 днів. Суд також звернув увагу на те, що оскільки ця справа не стосується якихось особливо

складних питань, то адміністративний суд, розглядаючи її, мав би помітити брак достатніх підстав тримання заявниці під вартою. У зв'язку з наведеним Суд одноголосно дійшов висновку про те, що правова система Туреччини не забезпечила п. З.Н.С. правом на швидкий судовий перегляд законності та обґрунтованості її затримання, а це є порушенням ч. 4 ст. 5 Конвенції.

Розглядаючи скарги заявниці на матеріальні умови її тримання у Центрі, Суд зазначив, що п. З.Н.С. не навела достатніх та належних доказів на підтримку своєї скарги щодо низької якості їжі та питної води, а також щодо того, як це позначилось на стані її здоров'я. Той факт, що в Центрі не було обладнання для фізичних вправ (беручи до уваги те, що заявниця не утримувалась постійно у замкненому приміщенні) не має жодного стосунку до перевірки дотримання вимог ст. 3 Конвенції. Предметом невдоволення був також непридатний стан туалетів і наявність миючих засобів, строк придатності котрих минув за кілька років перед їх використанням. Суд вирішив, що, незважаючи на те, що через відсутність законодавчо встановлених часових обмежень затримання заявниці могло тривати протягом невизначеного часу, не було обґрунтовано того факту, що неналежні матеріальні умови утримання були настільки поганими, аби вважати їх порушенням ст. 3 Конвенції. Тому Суд прийняв одноголосне рішення про те, що умови тримання заявниці у Центрі не призвели до порушення ст. 3 Конвенції.

**Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини
стосовно рішення у справі «Котов проти Росії»
(«Kotov v. Russia»)**

Реферативний переклад

Ключовий висновок: неможливість повернення заощаджень внаслідок банкрутства банку суперечить положенням Конвенції.

У рішенні, ухваленому 14 січня 2010 року у справі «Котов проти Росії», Європейський суд з прав людини (далі — Суд) постановив, що

– мало місце порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція). (захист права власності).

Оскільки заявник вчасно не звернувся зі скаргою, Суд відповідно до ст. 41 Конвенції не присудив йому ніякого відшкодування, а лише визнав порушення його права¹.

Обставини справи

Заявник — Володимир Котов, громадянин Росії, 1948 р.н., проживає у м. Краснодарі (Росія). У квітні 1994 року він поклав у комерційному банку «Юрак» певну суму грошей на депозитний рахунок з відсотковою ставкою 200 %. У серпні 1994 року заявник у зв'язку зі зміною відсоткової ставки звернувся до банку із заявою про закриття рахунку. Проте працівники цієї установи повідомили, що через брак коштів банк не може повернути заявнику його вклад у повному розмірі та належні відсотки. Пан Котов подав судовий позов проти банку. 5 квітня 1996 року Октябрьський районний суд м. Краснодара прийняв рішення, в якому було визначено суму боргу банку перед заявником у розмірі 17 983 рублі. Тим часом, 16 червня 1996 року, Краснодарський обласний арбітражний суд прийняв рішення про визнання банку «Юрак» банкрутом, відкриття ліквідаційної процедури щодо

нього та призначення арбітражного керуючого.

Сукупний борг банку перевищував його активи. Відповідно до російського законодавства у таких справах застосовується «принцип пропорційності», згідно з яким активи банку мають бути розподілені між усіма кредиторами однієї й тієї ж черги пропорційно до розміру заявлених ними вимог (вимоги кредиторів наступної черги не можуть бути задоволені доти, поки не будуть повністю задоволені вимоги кредиторів вищої черги). Це законодавство також передбачало, що у разі ліквідації банку фізичні особи — вкладники депозитів, такі як п. Котов, є кредиторами першої черги.

Після банкрутства банку «Юрак» комітет кредиторів, незважаючи на законодавчі положення, визнав першочерговим право на задоволення вимог з ліквідаційної маси таких категорій осіб: інваліди, ветерани Другої світової війни, малозабезпечені особи та особи, котрі брали активну участь у процедурі ліквідації банку. У результаті виконання цього рішення арбітражним керуючим 700 вкладників отримали повне відшкодування, проте п. Котова серед них не було. Він отримав лише 140 рублів (0,78 % від того, що йому належало, а це, у свою чергу, становило 0,78 % ліквідаційної маси банку). Заявник звернувся зі скаргою до арбітражного керуючого та з позовом до суду, стверджуючи про порушення закону, відповідно до якого, він, будучи кредитором першої черги, мав переважне право на задоволення своїх вимог.

У першій інстанції у задоволенні позову було відмовлено. 26 серпня 1996 року Обласний арбітражний суд, розглядаючи апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції, прийняв рішення на користь п. Котова, в якому зазначалося, що арбітражний керуючий не виконав свого обов'язку із забезпечен-

¹ Рішення стане остаточним відповідно до вимог ч. 2 ст. 44 Конвенції, оскільки воно може бути предметом перегляду. (Прим. перекладачів)

ня законності процедури ліквідації та зобов'язав його виправити ситуацію. Однак це рішення (яке було залишене в силі за результатами касаційного перегляду) так і не було виконане, оскільки в банку не було достатніх коштів. У наступних судових процесах заявник безуспішно намагався зобов'язати арбітражного керуючого виплатити відповідну грошову суму з його власних фондів.

У червні 1999 року процедура ліквідації банку була припинена через відсутність капіталу для розподілу.

Зміст рішення Суду

Законна вимога п. Котова на грошову суму в розмірі 17 983 рублі становить власність, що перебуває під охороною ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.

Суд визнав, що держава не може бути притягнена до відповідальності за зобов'язання приватних установ, які виявились неплатоспроможними. Однак Суд повинен, по-перше, встановити, чи може мати місце відповідальність держави стосовно дій або бездіяльності арбітражного керуючого, чиї незаконні дії оскаржувались заявником, та, по-друге, якщо така відповідальність мала місце, встановити її межі.

Стосовно першого питання Суд, на відміну від Уряду, вирішив, що у таких справах арбітражного керуючого можна вважати представником держави, зокрема, з огляду на його статус. Арбітражні керуючі призначаються судами та здійснюють під наглядом останніх керівництво процедурою банкрутства, а тому вони здійснюють публічну владу. Відтак, за наведених обставин держава

може нести відповідальність за діяння арбітражного керуючого.

Стосовно другого питання Суд звернув увагу на те, що у розглядуваній справі активи банку були достатніми, аби задовольнити вимоги п. Котова (або щонайменше основну їх частину), якби ліквідатор визнав його кредитором першої черги, як це передбачено законодавством. Неможливість повернути п. Котову суму більшу, ніж 140 рублів, є прямим наслідком зловживання повноваженнями, котрого припустився арбітражний керуючий. Це порушення мало подвійний характер: по-перше, було порушено законний принцип пропорційності, відповідно до якого мав здійснюватися розподіл ліквідаційної маси між кредиторами однієї черги; а по-друге, у російському законодавстві не передбачено, що окремим категоріям кредиторів (інвалідам, ветеранам Другої світової війни, малозабезпеченим особам тощо) надається першочергове право на задоволення їхніх вимог у повному обсязі, а також на виплату сум належних відсотків та індексації. Більше того, законні підстави отримання певними кредиторами повної компенсації, у той час коли п. Котов був позбавлений належних йому грошей, — залишаються невідомими.

Отже Суд дійшов висновку, що втручання органів державної влади у здійснення п. Котом його права на мирне володіння власністю не має жодних правових підстав. Тому Суд одностайно вирішив, що у цій справі було порушено ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.